

REZUMATUL

Tezei de abilitare „Evoluția unor drepturi fundamentale
în contextul social actual”
(în limba română)

Teza de abilitare de față are ca scop analizarea conținutului unor drepturi și libertăți fundamentale, în special al drepturilor și libertăților de opinie, în contextul actual și ca urmare a unei evoluții destul de îndelungate după proclamarea acestora în constituții sau în declarații de drepturi.

Au fost stabilite drepturile și libertățile de opinie, întrucât conținutul acestora este foarte sensibil la schimbările care se produc într-o societate democratică, fiind „vocea” cetățeanului în raport cu puterea seculară (statul) sau cu biserica, cu credința. În alte cuvinte, aceste drepturi și libertăți, care sunt libertatea de exprimare, dreptul la informație, libertatea conștiinței, libertatea întrunirilor, dreptul de asociere au un rol foarte important în educarea cetățeanului, în dorința acestuia de a avea o anumită poziție, o anumită opinie într-o societate umană democratică. Desigur că, prin societate umană democratică se înțelege, la nivelul statelor Uniunii Europene și a Uniunii înseși, o societate umană care promovează democrația.

În conținutul Tezei se pune problema raportului dintre evoluția relațiilor sociale și conținutul unor drepturi și libertăți fundamentale. În acest sens, este notoriu că relațiile sociale evoluează, nu neapărat în sensul pozitiv, dar este la fel de notoriu că dreptul este considerat un fenomen social conservator în cazul în care este lăsat să își păstreze acest caracter. Ca urmare, era necesar ca un asemenea raport să facă obiectul analizei noastre, având în vedere că drepturile și libertățile fundamentale se constituie în fenomene sociale care ar trebui să

evolueze în raport cu relațiile sociale, cu condițiile sociale, economice, politice, culturale dintr-o societate umană democratică.

În dreptul constituțional aceste condiții se constituie în bazele puterii într-un stat care generează și determină conținutul tuturor fenomenelor sociale, inclusiv pe cel al drepturilor și al libertăților fundamentale. Ca urmare, este necesar să fie emise norme juridice de nivel constituțional care să tindă la neschimbarea acestor condiții, chiar dacă acestea evoluează pozitiv în timp.

Aceste norme juridice trebuie să fie în concordanță cu conținutul bazelor puterii într-un stat, pentru că în caz contrar caracterul conservator al dreptului se constituie în frână în evoluția pozitivă a acestor baze. Apariția unor asemenea frâne poate duce la tulburări sociale și chiar la revoluții.

Soluția în acest caz este tocmai adaptarea, modificarea, completarea și uneori abrogarea unor aspecte din conținutul normelor juridice conservatoare, inclusiv din conținutul drepturilor și al libertăților fundamentale, privite și ele ca fenomene sociale.

De la proclamarea drepturilor și a libertăților fundamentale au apărut multe schimbări sociale care ar trebui să se reflecte și în conținutul acestor drepturi și libertăți, ceea ce de multe ori nu se întâmplă și ca urmare au apărut și vor apărea efecte negative, mișcări sociale și chiar mai grav revoluții sau acte abominabile.

De aici, și necesitatea analizării aspectelor de conținut al unor drepturi și libertăți fundamentale care ar trebui să fie modificate, completate sau abrogate, pentru ca acestea să fie puse în acord cu stadiul evoluției bazelor puterii într-un stat. De altfel, din conținutul Tezei vor rezulta cauzele care trebuie să aibă ca efect modificarea, completarea sau abrogarea unor aspecte din conținutul unor drepturi și libertăți fundamentale, dar și efectele deja produse sau care s-ar produce în cazul în care aceste operațiuni nu se vor aproba în societățile umane democratice.

Trebuie menționat că, dintre libertățile de opinie, analiza se referă mai ales la libertatea conștiinței a cărei exercitare în prezent crează foarte mari probleme legate mai ales de neconcordanțele apărute între conținutul său, uneori nejustificat limitat, și bazele puterii în stat, fără însă să ignore și celelalte libertăți de opinie.

De asemenea, în măsura în care analiza științifică făcută a cerut-o, au fost analizate și alte drepturi și libertăți fundamentale (dreptul la viață, dreptul la viață intimă, familială și privată, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul de proprietate privată, dreptul la muncă, dreptul la învățătură, dreptul la un nivel de trai decent, dreptul la protecție al copiilor, tinerilor și a persoanelor cu handicap, dreptul la viață, integritate fizică și psihică), precum și principii fundamentale ale acestora (egalitatea și restrângerea exercitării unor drepturi). Este de menționat faptul că, această analiză s-a făcut în cazul în care au apărut aspecte noi de conținutul al acestora.

Pentru a concretiza cele de mai sus, Teza cuprinde treisprezece capitole, și anume: **Capitolul I** - Considerații generale asupra unor aspecte referitoare la conținutul unor drepturi fundamentale, care deja a fost rezumat; **Capitolul II** – Libertatea conștiinței și libertatea de exprimare, analizate în două secțiuni separate; **Capitolul III** – Fundamentele religioase ale drepturilor fundamentale și lămurirea raporturilor dintre imago dei și aceste drepturi, precum și raportul dintre drepturi și rațiune, cele două aspecte fiind examinate în două secțiuni separate; **Capitolul IV** – Raporturile dintre religie și egalitate și reflectarea egalității în reglementarea libertății de conștiință; **Capitolul V** – Relația dintre religie și libertatea de exprimare care sunt analizate în patru secțiuni, și anume: semnificația purtării veșmintelor și simbolurilor religioase; ura religioasă și defăimarea religiei și a credinței; educația religioasă în diferite instituții ale statului; expunerea simbolurilor religioase în spațiile publice; **Capitolul VI** – Noi aspecte reflectate în doctrina americană de specialitate referitoare la libertatea de conștiință; **Capitolul VII** – Relația dintre libertatea conștiinței și

autonomia Bisericii care este analizată în patru secțiuni, și anume: problema definirii libertății de conștiință; noi aspecte ale clasificării libertății de conștiință ca drept fundamental; mijloacele de protecție a drepturilor grupărilor religioase și separația dintre biserică și stat; **Capitolul VIII** – Politica ecleziastică și justiția analizată în trei secțiuni, și anume: considerații terminologice; considerații asupra convingerilor religioase și conținutul politicii ecleziastice; **Capitolul IX** – Dreptul la autodeterminare al comunităților religioase, analizat în trei secțiuni, și anume: apariția și evoluția acestui drept; conținutul și limitele sale în cazul comunităților religioase; dreptul la autodeterminare și aspectele de secesiune; **Capitolul X** – Relația dintre căsătorie, familie și religie, pe de o parte, și dreptul la căsătorie, pe de altă parte; **Capitolul XI** – Fundamentele libertății conștiinței analizate în trei secțiuni, și anume: fundamentarea istorică, fundamentarea filozofică și fundamentarea creștină timpurie a libertății conștiinței; **Capitolul XII** – Clasificarea garanțiilor libertății conștiinței și ale limitărilor permisibile impuse acestora, precum și aspecte noi referitoare la conținutul lor, analizate în trei secțiuni, și anume: clasificarea garanțiilor, clasificarea limitărilor permisibile și diferențele dintre convingere și conduită în exercitarea libertății conștiinței; **Capitolul XIII** – Puterea seculară și libertatea conștiinței.

Analiza foarte pe scurt a tuturor acestor părți ale Tezei este relevantă pentru scoaterea în evidență a conținutului lor.

În **Capitolul II** conținutul libertății conștiinței și al libertății de exprimare sunt analizate din punctul de vedere terminologic, istoric, filozofic și constituțional, fiind examinată și jurisprudența corespunzătoare în domeniu.

În **Capitolul III** sunt analizate științific două aspecte absolut noi, și anume: fundamentele religioase ale drepturilor fundamentale și raporturile dintre imago dei și aceste drepturi. În opinia noastră ignorarea unei asemenea analize ar avea efecte extrem de negative, pentru că s-ar ajunge la ignorarea sau la

neînțelegerea unor aspecte de conținut ale drepturilor fundamentale, iar scopul acțiunilor sociale ar putea fi deturnat într-un sens la fel de negativ.

Imago dei este atât o expresie biblică, cât și una doctrinară religioasă. Expresia reprezintă imaginea (chipul) lui Dumnezeu, în timp ce doctrina presupune că oamenii au fost creați după imaginea (chipul) și asemănarea Creatorului, iar această doctrină este expresia respectului și a preocupărilor față de starea omului și de drepturile sale. De asemenea, imago dei ca doctrină reflectă convingerile de aversiune comună față de abuzurile săvârșite asupra drepturilor umane, abuzuri care nu au nimic de a face cu fundamentele lor filozofice. Ca urmare, drepturile au și trebuie să aibă un fundament moral. Importanța imago dei trebuie să se manifeste în prezent mai ales în ceea ce privește conținutul și exercitarea drepturilor fundamentale politice, oamenii trebuind să poarte în interiorul lor imaginea lui Dumnezeu în legătură cu capacitatea lor rațională și morală de a înțelege și a participa la conducerea societății umane. Ca urmare și acțiunile lor vor fi morale, iar morala este una dintre sursele de inspirație pentru regulile de drept.

În același timp, nu trebuie și nici nu este posibil să fim toți de acord că am fost creați de Dumnezeu, ceea ce reprezintă o aplicare la concret a principiului „unitate în diversitate”.

Fundamentele religioase ale drepturilor fundamentale crează nemulțumiri în concepția ateilor și chiar în unele religii (iudaică). În acest condiții, conținutul drepturilor umane trebuie „construite” în funcție de asemenea atitudini, atitudini care le crează fundamentul lor moral.

Calvin și Martin Luther stau la baza unei controversă, din multele care există, legată de păcatul inițial. Un asemenea păcat inițial a făcut ca în oameni Dumnezeu să fie doar o „relicvă” a imago dei (Calvin), iar Martin Luther credea că omul seamănă mai mult cu Diavolul și nu cu Dumnezeu.

În același timp, John Locke în fundamenta teoria juridică a drepturilor naturale pe faptul că oamenii sunt lucrarea lui Dumnezeu și potrivit doctrinei

imago dei, fiind trimiși în lume pentru a-I împlini lucrarea. Toți oamenii se nasc egali și sunt înzestrați cu înțelepciunea de a nu își face rău unul altuia, iar în lumea umană nu poate exista subordonarea (raporturile de supușenie) așa cum există cea a fapturilor inferioare față de oameni și în folosul ultimilor. În acest scop, oamenii trebuie să fie ocrotiți prin drepturile naturale, înțelese ca responsabilități individuale care pot aduce prosperitate conform planului inițial al lui Dumnezeu. Exercițarea drepturilor umane este astfel considerată ca fiind un tip de datorie umană.

Imago dei este asociată cu demnitatea umană în sensul său normativ de drept la demnitate, ceea ce are o mare importanță pentru drepturile omului, mai ales în privința avortului, a celulelor stem, a dreptului feteșilor, a autonomiei femeilor sau a libertății de reproducere. Pe cale de consecință, imago dei trebuie să aibă o contribuție esențială cât privește conturarea demnității umane și a dreptului la demnitate, încă nereglementat în Constituția țării noastre.

Tendința actuală a doctinarilor de specialitate este aceea de îndepărtare de concepțiile religioase, dar și o apropiere de imago dei. Efectul este acela al fundamentării drepturilor umane pe doctrina imago dei, însă această idee trebuie să fie asociată cu o alta conform căreia drepturile subiective trebuie să fie în concordanță cu îndatoririle legale și constituționale, precum și cu cele față de Dumnezeu.

Ca urmare, din totdeauna drepturile umane și morala, care reprezintă un ideal, au fost considerate ca discipline înrudite, normele juridice, inclusiv cele referitoare la drepturile umane, fiind limitate de regulile morale dotate între timp cu sancțiuni statale. Morala, inclusiv cea creștină, reprezintă un foarte important factor de influență și izvor pentru normele juridice.

Relația dintre imago dei și drepturile umane mai poate fi analizată și din perspectiva dreptului fundamental la viață, în special în ceea ce privește interdicția de a ucide. Imago dei este reticentă în raport cu reglementarea și aplicarea pedepsei capitale.

De asemenea, imago dei fundamentează și dreptul la un nivel de trai decent, pentru că trebuie să existe o reacție corespunzătoare față de viața nevoiașilor.

Imago dei poate și este fundament și pentru dreptul la integritate fizică, în sensul interdicțiilor de supunere la tratamente degradante, crude și inumane, pentru că acestea sunt în contradicție cu chipul lui Dumnezeu din noi.

Pe cale de consecință, în toate statele doctrina imago dei trebuie să influențeze și să se constituie în izvoare ale conținuturilor tuturor drepturilor subiective, în general, și ale drepturilor fundamentale, în special.

În secțiunea referitoare la raportul dintre drepturi și rațiune se susține cu argumente faptul că doctrina imago dei a fost asociată cu capacitatea omului de a raționa, inclusiv practic, capacitate care s-a îmbunătățit față de cea primită de la Dumnezeu. Această idee a fost fundamentată de Sfântul Augustin și de Toma D'Aquino, fiind legată de cei doi mari doctrinari de dreptul de a alege, adică de rațiunea practică a omului și de capacitatea umană de modelare a vieții și a faptelor umane potrivit rațiunii pe care fiecare o are.

Oamenii au drepturi subiective datorită rațiunii umane, ceea ce este notoriu în raport cu teoria drepturilor naturale.

Imago dei favorizează un anumit tip de rațiune plină de morală creștină. Mai mult, John Locke și școala germană a dreptului susțineau existența unei concepții obiective despre drepturi, la baza căreia stătea posibilitatea de a raționa a omului, concepție înlocuită de una a drepturilor subiective, care sunt rezultatul reglementării lor în diferite acte normative, și care au fost asociate cu dreptul de stăpânire a omului față de tot ceea ce este pe Pământ. Un asemenea drept de stăpânire, care se regăsește în Geneza, este corespunzător unei concepții antropocentriste, bazate de imago dei, și nu a uneia cosmogonice asupra lumii.

Interesantă este și relația dintre imago dei și libertatea conștiinței, ceea ce scoate în evidență stăpânirea de sine a omului, fără să fie necesare reguli impuse

din exterior. Un asemenea proces poate avea ca efect și apariția unor abuzuri de drept în exercitarea drepturilor umane.

La fel de interesantă este implicarea doctrinei imago dei în fundamentarea drepturilor politice și care are ca efect implicarea sau nu a bisericii în politică.

Imago dei are influență și asupra clasificării drepturilor subiective în individuale și colective, conform opiniei potrivit căreia Dumnezeu a creat oamenii în mod individual, iar drepturile nu pot fi decât individuale ori i-a creat în mod colectiv, iar drepturile nu pot fi decât colective. Desigur că, așa cum deja este cunoscut, există opinii contradictorii în legătură cu existența sau nu a drepturilor colective.

În **Capitolul IV** sunt analizate raporturile dintre religie și egalitate. Conținutul principiului egalității este istoric determinat, ceea ce trebuie analizat în condițiile în care Dumnezeu a creat oamenii egali de la naștere. Cu toate acestea, există și vor exista diferențe între oameni. În legătură cu această ultimă idee, au fost formulate două opinii, și anume: una care susține necesitatea dispariției diferențelor dintre oameni și o alta care propovăduiește adâncirea unor asemenea diferențe. Prima opinie este specifică societăților socialiste și comuniste și își are sorginea în diferențele dintre stăpân și sclav, în timp ce a doua opinie este specifică societăților care promovează individualismul și egalitatea și își are sorginea în egalitatea constituțională și legală din perioada Iluminismului considerat un curent profan. Totuși, John Locke și James Madison au pornit în susținerea acestei opinii de la premise religioase, în scopul abolirii sclaviei. Oricum, egalitatea își are sorginea și în religie, mai ales în ceea ce privește abolirea sclaviei și pentru înlăturarea discriminării.

Desigur că, uneori măsurile luate de puterea seculară (stat) pot intra în contradicție cu modalitățile în care diferitele comunități religioase le acceptă sau nu.

În prezent, preocupările referitoare la egalitate în ceea ce privește libertatea conștiinței sunt reglementate în diferite instrumente juridice internaționale, citate în Teza de abilitare.

De asemenea, sunt analizate trei probleme actuale referitoare la raporturile dintre libertatea conștiinței și egalitate, și anume: dacă sunt necesare concesiile legislative privind practicile religioase; dacă grupările religioase ar trebui să primească sprijin pentru proiectele de protejare a enoriașilor; dacă și în ce limite exercitarea libertății de conștiință ar trebui să primească un tratament special, ceea ce este legat de interzicerea discriminării pe motive religioase.

În **Capitolul V** este analizat raportul dintre religie și libertatea de exprimare.

Religiile sunt legate de un aspect contemplativ, lăuntric datorită credinței care se practică în mod individual și este considerată ca fiind o manifestare a libertății de exprimare. Tot o manifestare a libertății de exprimare este și aceea a utilizării exprimărilor simbolice (îmbrăcăminte și alte obiecte simbolice). Decizia purtării acestora este una care aparține fiecărui individ, dar în condițiile stabilite de religia respectivă și de statul în cauză, cu unele excepții.

Un rol important îl are purtarea vălului de către femei, iar în legătură cu această purtare au fost aduse o serie de argumente pentru interzicerea unei astfel de purtări, și anume: apărarea securității și siguranței publice care în unele state nu a fost acceptat (Canada); înlăturarea unui pericol pentru securitatea națională; incompatibilitatea cu exercitarea drepturilor subiective și a celor fundamentale.

În secțiunea a 2 –a este examinată o interesantă problemă, și anume ura religioasă și defăimarea religiei și credinței, ceea ce reprezintă tot un aspect legat de relația dintre libertatea conștiinței și libertatea de exprimare. Ura religioasă este una dintre cauzele de inhibare religioasă, dar în același timp excesiva reglementare a interzicerii urii religioase poate avea efecte negative față de libertatea conștiinței și de libertatea de exprimare.

În ceea ce privește defăimarea religiei și a credinței, acestea au fost condamnate de Comitetul Drepturilor Omului și de legislațiile naționale, chiar dacă până în prezent nu există o definiție a acestei noțiuni. O asemenea stare de lucruri poate atrage săvârșirea unor abuzuri. Acestea sunt cauzele pentru care au fost adoptate acte normative împotriva blasfemiei, ereziei și apostaziei.

Într-o a 3-a secțiune este analizată educația religioasă în diferitele instituții ale statului, cum sunt: școlile, închisorile, armată etc. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că orele de educație religioasă nu reprezintă un caz special, religia și convingerile părinților trebuie să fie respectate în învățământul de stat. Posibilitatea elevilor de a nu participa la orele de religie este suficientă pentru protejarea drepturilor lor și pentru a-i feri de presiunile și dificultățile sociale.

În secțiunea a 4-a este prezentată problema expunerii de simboluri religioase în spațiile publice, în special a crucii, a celor Zece Porunci, a nașterii lui Iisus etc. Împotriva unei asemenea expuneri sunt aduse o serie de argumente, și anume: apariția prozelitismului și încălcarea principiului constituțional a separării statului de biserică. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că prezenta crucifixelor în școli încalcă dreptul părinților de a le oferi copiilor lor o educație conformă cu convingerile lor și în același timp și libertatea conștiinței. Reacțiile statului italian au fost contrare și extrem de dure, arătând că decizia Curții a încălcat în picioare drepturile, cultura, istoria, tradițiile și valorile naționale.

În **Capitolul VI** sunt prezentate noile aspecte reflectate în doctrina de specialitate americană referitoare la libertatea de conștiință, care sunt legate de mai multe Redeșteptări din perioada 1740 – 1970 și care au avut o mare importanță în evoluția religioasă americană. Prima și ultima dintre acestea sunt prezentate, având roluri covârșitoare în evoluția religioasă. Prima dintre ele a avut rolul de separa statul de biserică și de a garanta libertatea conștiinței.

Această primă Redeșteptare a avut o foarte mare influență în toate statele lumii în conturarea unei părți din conținutul constituțiilor și a declarațiilor de drepturi.

Ultima Redeșteptare, care continuă și în prezent și care este a patra, s-a materializat în construirea de lăcașe de cult, școli religioase, noi universități și sprijinirea bisericii de către stat, toate având ca efect apariția unor probleme constituționale, și anume: intrarea în politică a multor credincioși care au protejat libertatea conștiinței, restaurarea acestui drept fundamental și a dreptului de proprietate al bisericilor, apariția activismului religios și a luptei sale împotriva avortului, respectarea dreptului fundamental la viață, în special al bolnavilor în stare terminală, luarea de poziții în legătură cu căsătoriile homosexuale, a secularizării religioase din școlile publice și a respectării dreptului la ocrotirea sănătății.

În **Capitolul VII** este examinată relația dintre libertatea conștiinței și autonomia bisericii, iar în prima secțiune este analizată problema definirii libertății conștiinței, cu referire la instrumente internaționale și europene. Punerea în aplicare a acestor reglementări în legislațiile naționale presupune rezolvarea a două probleme, și anume: identificarea conținutului libertății conștiinței care trebuie protejată, în care trebuie inclusă și autonomia bisericii, pe de o parte, și reglementarea obligațiilor impuse statelor de constituții, pentru care regulile internaționale și europene impun statelor să ia măsuri legale și constituționale considerate necesare pentru aplicarea lor, pe de altă parte.

În secțiunea a 2-a sunt analizate aspectele noi ale clasificării libertății de conștiință ca drept fundamental, cu referire la clasificarea drepturilor fundamentale în individuale și colective, pornind de la opinia lui Theodor van Boven și Declarația de la Teheran din 1968.

În secțiunea a 3-a sunt prezentate mijloacele de protecție a drepturilor grupurilor religioase, în legătură cu care este examinată problema identificării conținutului libertății conștiinței. În legătură cu măsurile de protecție a libertății conștiinței, prima dintre ele constă în angajamentul statului de respectare a

tuturor drepturilor fundamentale, de reglementarea lor în constituții și de stabilire a competenței instanțelor judecătorești de a înlătura acțiunile statului care încalcă aceste drepturi. Un rol important în protecția drepturilor fundamentale îl are constituționalismul, definit în Tază în opiniile mai multor doctrinari de specialitate. În opinia noastră constituționalismul sugerează limitele impuse puterii, separația puterilor în stat și responsabilitatea guvernamentală. Constituționalismul are și el limitele sale care constau în măsurile constituționale necesare pentru protejarea drepturilor fundamentale, inclusiv a libertății conștiinței. Între cele protejate figurează și autonomia bisericii, în sensul de autoconducere și de exercitare a autorității religioase în mod adecvat, fără intervenția statului, ceea ce se fundamentează pe demnitatea umană, iar aceasta pe moralitatea drepturilor umane. Într-un asemenea context comunitățile religioase au un rol structural și unul protector. Un asemenea rol a apărut în urma marilor controverse dintre Papa Grigore al VII-lea și Regele și apoi Împăratul german Henric al IV-lea (1050-1106) referitoare la investirea episcopilor de rege sau de Papa. Asemenea controverse au existat și anterior, dar și ulterior, însă pe alte teme.

În secțiunea a 4-a este analizată separația dintre biserică și stat. Într-o concepție, această separație este considerată ca fiind o metodă de eliminare a din structurile publice a simbolurilor religioase și a activismului religios. Într-o altă concepție această separație constituie un principiu de organizare a bisericii care este separată și independentă în raport cu autoritățile statale.

Ca urmare, separația dintre biserică și stat nu trebuie să fie considerată o doctrină antireligioasă, ci un aspect de evoluție a libertății conștiinței.

În **Capitolul VIII** este examinată politica ecleziastică și justiția și care începe cu unele scurte considerații terminologice în legătură cu cele două noțiuni din titlul capitolului. În secțiunea a 2-a sunt prezentate unele considerații referitoare la convingerile religioase, pentru care Martin Luther a avut o contribuția covârșitoare alături de Reforma Protestantă. În secțiunea a 3-a este

examinat conținutul politicii ecleziastice care au fost marcate întotdeauna de foarte multe disensiuni, datorită divizării religioase. Politicile ecleziastice se stabilesc de Biserică, în concordanță cu funcțiile acesteia, iar conținutul lor constă în conținutul activităților, pe care le au de realizat structurile Bisericii. Scopul politicilor ecleziastice este cel de a sprijini exigențele umane, motiv pentru care toate structurile Bisericii lucrează direct cu publicul și cu statul. Realizarea politicii ecleziastice presupune administrarea eficientă a bunurilor deținute de Biserică prin intermediul diferitelor forme de organizare prevăzute de lege. Constituțiile trebuie să cuprindă reguli care să nu interzică sau să nu îngreuneze aplicarea politicilor ecleziastice. Autonomia Bisericii nu este absolută, motiv pentru care aceasta trebuie să se supună legislației, iar examinarea de către stat a acestora pe baza controlului este inevitabilă. Problema este cea a vinovăției și a răspunderilor solidare, pe baza dreptului canonic.

În **Capitolul IX** este examinat dreptul la autodeterminare al comunităților religioase. Problema recunoașterii dreptului la autodeterminare al popoarelor este una controversată și cu atât mai mult dreptul la autodeterminare al comunităților religioase sau a altor comunități.

În procesul apariției și al evoluției dreptului la autodeterminare al comunităților religioase este interesant faptul că dreptul la autodeterminare al popoarelor a apărut în concepția socialismului economic și politic. Precursorii unei asemenea concepții au fost Iosif Stalin, Lenin, Woodrow Wilson, ultimul proclamând la 8 ianuarie 1918 „respectarea liberă, deschisă și absolut imparțială a tuturor revendicărilor coloniale, pe baza respectării stricte a principiului conform căruia în stabilirea tuturor acestor probleme de suveranitate, interesele populației interesate trebuie luate în considerare în aceeași măsură ca și revendicările legitime ale guvernului a cărui autoritate trebuie determinată.”

După Primul Război Mondial dreptul la autodeterminare a căpătat patru sensuri, ultimul referindu-se la dreptul la autodeterminare al comunităților naționale sau etnice, religioase, lingvistice din cadrul unei societăți umane

organizată statal. În acest sens, este Pactul internațional referitor la drepturile civile și politice din 1966 care a definit acest drept ca fiind al minorităților etnice, religioase și lingvistice care nu poate fi negat și care trebuie să dea posibilitatea membrilor acestor minorități să se bucure de propria cultură, de mărturisire publică, de practicarea propriei religii și de folosire a propriei limbi.

Același drept a fost confirmat și de Declarația privind drepturile persoanelor care fac parte din minoritățile naționale sau etnice, religioase și lingvistice din 1992 și de Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa – Helsinki 1975, iar Theodor van Boven l-a declarat cel mai fundamental dintre toate drepturile umane.

În secțiunea a 2-a sunt prezentate conținutul și limitele dreptului la autodeterminare al comunităților religioase. Acest drept este strâns legat de principiul autonomiei confesionale și ecleziastice a Bisericii care este suverană în interiorul său și care trebuie să acționeze fără nici un amestec din afară. Depășirea limitelor stabilite de conținutul autonomiei confesionale și ecleziastice poate atrage intervenția statului pentru revenirea la starea inițială. Autonomia Bisericii este reglementată în constituțiile multor state, inclusiv în cea a României, rezultând și din jurisprudența unor instanțe supreme din unele state (S.U.A.) sau de la nivel mondial, cum este Curtea Internațională de Justiție.

Conținutul dreptul la autodeterminare al comunităților religioase nu este identic cu dreptul la autodeterminare al popoarelor. Astfel, dreptul la autodeterminare al comunităților religioase cuprinde în conținutul său dreptul la mărturisire și la practică religioasă, fără nicio restricție din partea structurilor politice. Un asemenea drept a fost recunoscut de unele instanțe supreme din unele state, spre exemplu Curte Supremă a S.U.A.

Orice depășire a acestui conținut presupune reglementarea unor limite, întrucât aceste depășiri constituie în sine încălcări ale acestui drept și a altor drepturi fundamentale, cum ar fi dreptul la viață, la integritatea fizică și psihică. Limitele sunt cele generale și mai ales cele specifice fiecărui drept încălcat.

Aplicat libertății conștiinței, limitele în cauză pot avea efecte uneori foarte grave. Astfel, în România și în Africa de Sud au existat cazuri soluționate de instanțele judecătorești, în care copii au fost privați de efectuarea unor transfuzii strict necesare pentru menținerea lor în viață din motive religioase impuse de părinții acelor copii. În același timp, instanțele au refuzat luarea în considerare a obligativității luării consimțământului părinților în cazul unor transfuzii. De asemenea, în Canada și Africa de Sud au existat cazuri în care părinții au ignorat medicina alopată în favoarea unor tratamente alternative spirituale sau prin intermediul credinței. Aceste atitudini ale părinților habotnici au reprezentat tentative de încălcare a dreptului la viață și a dreptului la ocrotirea sănătății. Motivarea, pe scurt, a fost necesitatea luării în considerare a interesului superior al copiilor. Ca urmare, exercitarea libertății de conștiință nu poate afecta exercitarea altor drepturi fundamentale.

În ceea de-a treia secțiune, este analizată raporturile dintre dreptul la autodeterminare și actele de secesiune. Dreptul la autodeterminare nu poate aparține grupurilor religioase, așa cum s-a mai arătat, chiar dacă au existat mai multe încercări în acest scop. Ca urmare, secesiune nu poate avea ca fundament diversitatea religioasă, culturală, lingvistică sau etnică. Numai popoarele pot secesiona. Cu toate acestea, grupurile religioase, culturale, etnice sau lingvistice ar putea avea dreptul de a își stabili în mod liber statutul lor politic, ceea ce poate constitui un „drept la autodeterminare” cu un conținut mult mai restrâns decât adevăratul drept la autodeterminare al popoarelor.

Exemplul tipic este cel al autodeterminării Quebec-ului din 1999, în legătură cu care Curtea Supremă a Canadei a respins o cerere formulată, cu motivarea că în acest stat sunt multe grupuri religioase, culturale, etnice sau lingvistice, dar toate acestea cu pot constitui un popor care să poată avea drept la autodeterminare.

În doctrina de specialitate au fost evidențiate câteva argumente care ar putea împiedica pe viitor solicitări de secesionare pe baza dreptului la autodeterminare ale unor comunități religioase, lingvistice, etnice sau culturale.

În **Capitolul X**, este analizată relația dintre căsătorie, familie și religie, iar în final dreptul fundamental la căsătorie.

Căsătoria este unica instituție de drept privat care în conținutul său cuprinde aspecte legale, constituționale, dar și spirituale. Căsătoria a fost printre primele instituții reformate, începând cu secolul al III-lea pe timpul împăratului bizantin Constantin, iar reforma a continuat în secolul al XVI-lea, ca urmare a Revoluției Franceze și în secolul al XX-lea. În acest ultim secol, căsătoria a fost reglementată ca fiind o instituție de drept privat, de interes public. Legat de căsătorie este și divorțul. Statul are un rol mai mare în încheierea, anularea și desfacerea căsătoriei decât biserica, conținutul acestei instituții de drept privat fiind modernizată în continuu.

În ceea ce privește familia, aceasta a fost considerată de filozofii antici ca fiind „temelia republicii”, „izvorul personal al virtuții publice” sau „comunitatea umană organizată într-o cetate”. În Evul de Mijloc, familia era considerată „sera cetății” sau „forța care unește societatea”, „mica biserică”, „micul stat”, „micul seminar”, „prima școală a dragostei și a dreptății, a spiritului caritabil și cetățenesc”. John Locke și școala dreptului natural și iluministii o considerau „prima societate”.

În **Capitolul XI** sunt prezentate câteva argumente de fundamentare a libertății conștiinței. Această fundamentare este una dificilă și a făcut obiectul unor analize în doctrina de specialitate. Fundamentarea este una istorică, una filozofică și una creștină.

În **Capitolul XII** este examinată clasificarea garanțiilor libertății conștiinței și cea a limitărilor permisibile impuse acestora, precum și unele aspecte noi ale conținutului acestora.

În legătură cu clasificarea garanțiilor.

În acest scop, există mai multe criterii de clasificare a lor. Au fost alese doar două, considerate cele mai expresive și concludente, și anume: nivelul intern sau internațional de reglementare, pe de o parte, și conținutul reglementării constituționale a garanțiilor pentru exercitarea libertății conștiinței, pe de altă parte.

În legătură cu primul criteriu, sunt analizate instrumentele internaționale în domeniu, iar în ceea ce privește cel de-al doilea criteriu au fost identificate două modalități de reglementare constituțională a conținutului garanțiilor pentru exercitarea libertății de conștiință, și anume: unul generic (succint) și un altul generos și larg. Un exemplu pentru primul criteriu succint este Primul Amendament al Constituției S.U.A. La polul opus este Constituția României.

În legătură cu clasificarea limitelor permisibile.

Asemenea limitări se regăsesc atât în reglementări internaționale, europene și interne, iar acestea sunt făcute în diferite modalități.

O interesantă clasificare este aceea în limitări specifice unui anumit drept fundamental și limite generale care se impun în aceleași condiții tuturor drepturilor și libertăților fundamentale, inclusiv libertății conștiinței. În ceea ce privește libertatea conștiinței, aceasta presupune ca și criteriu de clasificare necesitatea manifestării unui spirit de toleranță în exercitarea acestei libertăți.

O interesantă problemă este cea din secțiunea a treia a capitolului, și anume diferențele dintre convingere și conduită în exercitarea libertății conștiinței. Libertatea de a avea convingeri religioase nu poate fi supusă vreunui control statal, în timp ce libertatea de conduită sau libertatea de manifestare a credinței sau de convingeri este supusă unui asemenea control. Libertatea de convingeri sau de credință trebuie să fie considerată ca fiind forumul intern (forum internum), iar libertatea de manifestare a acestora forumul extern (forum externum). Rezultă o clară distincție dintre libertatea de convingere sau de religie care este una absolută și cea de manifestare a acestora care nu poate fi absolută.

Ca urmare, libertatea de manifestare a credinței trebuie să fie supusă unor limitări în cazul în care aceasta depășește cadrul legal sau constituțional. Aceste limitări trebuie să fie reglementate în funcție de respectarea câtorva condiții relevante prevăzute în instrumentele internaționale. Astfel, acestea trebuie să fie prevăzute legal; reglementarea lor trebuie să fie făcută în scopul apărării interesului general; reglementarea să fie necesară într-o societate democratică; limitările trebuie să respecte principiul proporționalității.

În **Capitolul XIII** este analizată puterea seculară în raport cu libertatea conștiinței.

Puterea seculară nu este neapărat un statală, ci una politică și aparține nu numai monarhului sau altui șef de stat, ci și unor capete ale religiei care își doresc să își impună un anumit punct de vedere.

Coexistența pașnică dintre cele două presupune cu necesitatea reglementarea libertății conștiinței și a limitelor impuse lor. Suveranitatea și adoptarea unor concesi prin reglementările seculare în favoarea bisericii au avut rolul de a slăbi puterea seculară și a întări libertatea de conștiință, ceea ce a avut ca efect un alt raport între cele două laturi ale relației examinate. De-a lungul istoriei s-au înregistrat atât succese ale secularismului, cât și ale reglementării libertății conștiinței. În același timp, nerespectarea de către puterea seculară a libertății conștiinței a avut și are efecte negative asupra conținutului și evoluția normelor din conținutul instrumentelor internaționale referitoare la drepturile umane, iar atacurile virulente constante ale secularismului împotriva bisericii demonstrează eșecul puterii seculare în raport cu libertatea conștiinței.

Prof.univ.dr. Gheorghe Iancu,

SUMMARY

of the Habilitation Thesis “Evolution of Some Fundamental Rights in the Present Social Context”

The present Habilitation Thesis aims to analyze the substance of some fundamental rights and freedoms, especially the rights and freedoms to opinion, in the present context and as a consequence of a quite long evolution since they have been proclaimed in constitutions and declarations of rights.

The rights and freedoms to opinion have been firmly established, as their substance is very sensitive to the changes of a democratic society, being perceived as “the voice” of the citizen in relationship with the secular State or with the church, the religious belief. In other words, the freedom of expression, the right to information, the freedom of thought, the freedom to public assembly, the right to associate play an important role in the citizen’s education, in his aspiration to a certain position and opinion in a democratic society.

The content of the Thesis is about the way the evolution of the social relations influences the substance of a number of fundamental rights and freedoms.

Since the proclamation of the fundamental rights and freedoms many changes occurred in the society that should be reflected in the very essence of these rights and freedoms. This process rarely happens though, so, negative effects appear, such as social movements and even worse, **rebellions** or other similar abominable actions.

Hence, it is necessary to analyze the core aspects of certain fundamental rights and freedoms which are to be altered, completed or declared obsolete.

It should be mentioned that, among the freedoms of opinion, this analysis refers mostly to the freedom of thought, which is now-a-days the source of serious problems, especially related to recently arouse basic non-consistencies, sometimes unreasonably limited, and to the structure of the State power, without ignoring the other freedoms to opinion.

Also, so much as scientific analysis required, other fundamental rights and freedoms have been examined - the right to life, the right to privacy, marriage and family, the right to health protection, the right to property, the worker’s rights, the right to education, the social security rights, the rights of the children, youth, and disabled, as well as their fundamental principles (equality and restraining some rights). It should be mentioned that this analysis was performed at whatever time new aspects of their content came out.

In order to materialize the aforementioned, the thesis is composed by thirteen chapters:

Chapter I presents some general considerations on aspects related to certain fundamental rights.

Chapter II analyzes the content of the freedom of thought and the freedom of expression from the terminological, historical, philosophical, and constitutional points of view, taking into account the associated case law.

In **Chapter III**, two absolutely new aspects are scientifically examined: the religious groundwork of the fundamental rights and their relationship with the *imago dei*. In our opinion, to ignore such an analysis would produce huge harmful effects, as it would entail the misunderstanding or even the omission of some content-related aspects of the fundamental rights, and the objective of the social actions would be deflected in a similarly negative sense.

Imago dei is not only a biblical expression, but also a doctrinaire religious one. It represents the image of God, but it reflects - as a doctrine – the convictions of common repugnance against abuses on human rights, which have nothing to do with their philosophical foundation. Therefore, the rights have as they should a moral foundation.

All men are born equal and blessed with the wisdom not to harm each other, and in the real world there cannot be subservience, like the one of the beings inferior to mankind, to the benefit of the latter. To this end, people are to be protected through natural rights, meant as individual responsibilities which shall produce prosperity, as initially planned by God. Exercising the human rights is a kind of human duty.

Imago dei is associated with dignity of man in its standard sense of right to dignity of man, highly important amongst the human rights, especially as far as issues like abortion, stem cells, embryo (unborn), women autonomy, or freedom to reproduce, are concerned. Consequently, imago dei should have an essential contribution in the shaping-up of the dignity of man and the right to dignity of man, still not regulated by our Constitution.

Within living memory, human rights and morality, which represents itself an ideal, have been considered as related disciplines, the legal framework, including those referring to the human rights, being limited (restrained) to the moral rules provided more recently with state sanction. The morality, including the Christian one, represents a fateful influential factor and legal source.

The relationship between the imago dei and the human rights may also be studied from the standpoint of the fundamental right to life, particularly with regards to the forbiddance to kill. Imago dei is reticent in relation to the regulation and enforcement of the death penalty. Also, imago dei substantiates the right to live a decent life, as there must be a proper response with regards to the people in need.

Imago dei may be, and actually is, based on the right to personal integrity, in the sense that nobody has the right to hurt another person through inhumane, cruel, and degrading treatments, as these are completely divergent to the image of God within us.

The part dedicated to the relationship between rights and reason, substantially demonstrates that the imago dei doctrine has been associated with the human capacity to reasoning, even practically, a continuously improving capacity since it has been granted by God. Saint Augustin and Thomas Aquinas strongly substantiated this idea linked to the right to choose, that is the practical rationale and capacity of man to shape up his own life and his own actions.

Men have subjective rights because of the human rationale, a notorious fact according to the theory of the natural rights.

An interesting correlation is nonetheless the one of imago dei and the freedom of thought, stressing out the human self-control, without imposing external rules. Such process may lead to the misuse of right in exercising the human rights.

The involvement of the imago dei doctrine in the foundation of the political rights is equally interesting, as a factor able to motivate the participation or not of the church in politics.

Imago dei has an influence on the classification of the subjective rights, individual and collective, according to the opinion that either God created men individually, therefore their rights cannot be but individual, or God created men collectively, thus their rights cannot be but collective.

Chapter IV analyzes the relationships between religion and equality. The content of the principle of equality is historically determined. Two opinions have been issued: one states the necessity the elimination of differences between men, and the other proclaiming the deepening of these differences.

Of course, sometimes, the measures taken by the State power may contradict to the ways different religious communities accept them or not.

Presently, our concerns with regards to equality as far as the freedom of thought is concerned are regulated by different international legal instruments, quoted in the present Habilitation Thesis.

Also, three actual topics related to the freedom of thought – equality relationship, are examined herein: whether legislative concessions aimed at religious practices are necessary; whether the religious groups should get support for the projects of protecting their parishioners; if and to what extent the exercise of the freedom of thought should get a special treatment, which is related to the interdiction of the religious discrimination.

Chapter V analyzes the relationship between religion and the freedom of expression.

Religions have an inside, contemplative constituent, due to the religious faith perceived as an individual substance, as well as a way of materialization of the freedom of expression. Every other

use of symbolic expressions (clothing and other symbolic objects) is seen as a manifestation of the freedom of expression. The choice to wear them belongs to each individual, but depends also on the rules established by the respective religion or State, with some exceptions.

The second part of Chapter V deals with an interesting theme, the religious hatred and defamation of religion and faith, which represents an aspect of the relationship between the freedom of thought and the freedom of expression, too.

In a third section (part) the religious education is analyzed as it is carried out in different state institutions such as schools, penitentiaries, army, etc. In this sense, The European Court of Human Rights decided that the classes of religious education do not represent a special case, as religion and beliefs of the parents must be respected in the teaching process. The choice of the students not to participate in the religious education classes seems to be enough for the protection of their rights and for protecting them against pressures and social discomfort.

The fourth section (part) deals with the exposure of religious symbols in public space, especially the cross, the Ten Commandments, the birth of Jesus, etc.

Chapter VI presents some new aspects reflected in the American doctrine related to the freedom of thought, which are affiliated to many Revivals between 1740 and 1970.

Chapter VII analyzes the relationship between the freedom of thought and the autonomy of the church, and in the first part the issue of defining of the freedom of thought is considered, having in view the international and European instruments.

The second section (part) comprises recent aspects of the categorization of the freedom of thought as a fundamental right, making a reference to the classification of the fundamental individual and collective rights, beginning with the opinion of Theodor van Boven and the 1968 Declaration of Tehran.

In the third section (part), the means of protection of the religious group rights are presented, in relation with the theme of determining the content of the freedom of thought.

The fourth section (part) examines the separation between the church and the State. Some consider this separation as a principle of organization of the church which is apart and independent from the state authorities.

Therefore, the separation between the church and the State should rather be considered an aspect of the evolution of the right to freedom of thought, than an anti-religious doctrine.

Chapter VIII studies the ecclesiastic policies and their relation with justice, beginning with some short terminological considerations related to the two notions mentioned in the title of the chapter.

The constitutions have to include rules which neither forbid, nor cross the ecclesiastic policies to apply. The church autonomy is not absolute, which is why it must conform to the legislation, and the State is able to monitor its policies on a control basis. The issue is the one of the guiltiness and of the joint responsibilities, based on the canonical law.

Chapter IX analyzes the right to self-determination of the religious communities. The matter of recognition of the right to self-determination of the peoples is very disputable, all the more so the right to self-determination of the religious or other kinds of communities.

In the process of the emergence and evolution of the right to self-determination of the religious communities, an interesting fact is that the right to self-determination of the peoples appeared in the formation of the economic and political socialism.

In the wake of the World War I, the right to self-determination gained four meanings, the last one pertaining to the self-determination of the national, ethnic, religious, lingual communities in a State organized human society.

In this respect, the 1968 International Pact on civil and political rights which defined this right as the one belonging to ethnic, religious, and lingual minorities and cannot be denied was meant to give the members of those minorities the possibility to enjoy their own culture, public recognizance, to practice their own religion and to use their own tongue.

The same right has been confirmed by the 1992 Declaration on the rights of the persons belonging to national, ethnic, religious and lingual minorities and by the Conference of Security and Cooperation in Europe – Helsinki, 1975, and Theodor van Boven proclaimed it as the most fundamental of all human rights.

The second part presents the content and the limits of the right to self-determination of the religious communities.

The content of the right to self-determination of the religious communities is not identical to the one of self-determination of the peoples.

When applied to the freedom of thought, its limits may generate serious effects.

The third section (part) analyzes the relationships between the right to self-determination and the action of secession. The right to self-determination should not belong to religious groups, even though many attempts have been made to this end. Hence, the secession may not be grounded on religious, cultural, linguistic, or ethnic diversity. Only peoples may separate. Nevertheless, the religious, cultural, ethnic, or linguistic groups might have the right to establish their own political status, which could be seen as a “right to self-determination” with a much restricted content than the true right to self-determination of the peoples.

The typical example is the 1999 self-determination of Quebec act, on which the Supreme Court of Canada rejected the petition formulated, with the motivation that, in this State, there were many religious, cultural, ethnic, or linguistic groups, but they could not constitute peoples with the right to self-determination.

The relation between marriage, family, and religion, and finally the fundamental right to marriage, are analyzed in **Chapter X**.

Marriage is the sole institution of private law which comprises legal, constitutional, and spiritual aspects, too.

Chapter XI presents few profound arguments of the freedom of thought. It is a difficult substantiation which has been subject to a number of studies within the doctrine. The substantiation is historical, philosophical, and Christian.

Chapter XII is about the classification of the guarantees for the freedom of thought and its permissible limitations imposed, as well as some recent aspects of their content.

An interesting matter seems to be the one raised in the third section of this chapter, on the differences between conviction and conduct (behavior) in expressing one's faith. The freedom to have religious beliefs cannot be submitted to any state control, while the freedom to conduct or the freedom to express one's faith or convictions can and is so. The freedom of convictions or faith must be considered as the interior forum (forum internum), and the freedom to express them, as the exterior forum (forum externum). Consequently, there is a clear distinction between the freedom of conviction or religion, which is absolute, and the one to express them, which cannot be absolute.

Therefore, the freedom to express one's belief should have some limitations whenever it overpasses the legal and constitutional framework. These limitations are to be regulated according to certain relevant conditions provided by the international instruments.

Chapter XIII analyzes the secular power in relation with the freedom of thought.

The secular power is not necessarily a state one, but then political, and belongs not only to the crowned head, or to other head of State, but also to some religious leaders who wish to impose a certain point of view.

The peaceful coexistence of the two supposes the need to regulate properly the freedom of thought and their limitations.